

דתישבו

בס"ד

פרשת לך-לך, תשע"ז, מספר 1194

ואגדלה שמך – יצא לו מוניטין

פינחס חליוה

הידועה ל"שמן טוב". ובלשונם של חז"ל: "שמן טוב כלה שם טוב אינו כלה".⁴

חכמי התלמוד עמדו על הפן הפרטיקולרי שבפרסום שמו של אברהם. הוא יונצח בקרב צאצאיו כמי שייסד את האומה הישראלית. הדרך שבה תתבצע הנצחה זו תהיה באמצעות ההלכה, ולפיה חתימת הברכה של האבות בתפילה תיעשה בשמו של אברהם בלבד: "זהו שאומרים 'אלהי יעקב', יכול יהו חותמין בכולן - תלמוד לומר והיה ברכה - בך חותמין, ואין חותמין בכולן".⁵ רש"י רואה בהוספת האות ה"א לשמו של אברהם את ההוכחה להגדלת שמו: סך האותיות א'ב'ר'ה'ם' בגימטריה שווה לרמ"ח, שהם מספר איבריו של האדם. לפיכך אברהם לא רק מתברך אלא מברך כי הוא האדם הראשון שמביא שלמות לעולמו המוסרי של האדם. הוא משלים את הרוחניות כנגד כל איבריו של האדם.⁶ בכיוון זה מפרש גם אברבנאל שרואה בהליכתו של אברהם ברכה לכל העמים, כי החשיפה שלהם לאברהם מביאה ברכה לכל העמים, ודרכו הרוחנית מרוממת אותם מבחינה מוסרית - מאלילות לאמונה באל אחד. בלשונו של אברבנאל:

שכאשר ילך יהיה ברכה בין העמים בלמדם ובהודיעו אותם האמונה האמתית באופן שישלם העולם באמצעותו. והודיעו יתברך שתדבק השגחתו באנשים שיקחו תורתו וילמדו אמונתו.⁷

אני מבקש לעמוד על פירוש נוסף שנמצא במדרש רבה לפרשת לך לך:

ואעשך לגוי גדול יצא לו מוניטין, ומהו מוניטין שלו? זקן וזקנה מיכן בחור ובתולה מיכן, "ויהי ה' את יהושע ויהי שמועו בכל הארץ" (יה' ו:כז). יצא לו מוניטין בעולם מהו שור מיכן וראם

בפרשת נח התוודענו בקצרה למשפחת אברהם ולמסע הנדודים שלה מאור כשדים לחרן. פרשתנו פותחת בציווי הראשון של ד' לאברהם שלא להישאר בחרן, אלא להמשיך בתנועה אל מקום לא נודע: אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲרָאָךְ (בר' יב:א). מטרת הציווי, כפי שעולה מהמשך קורות חייו של אברהם, לנתק את אברהם ממורשתו ותרבותו כדי להפיץ את אמונתו בד' בכל העולם. בתמורה לשינוי קיצוני זה בחייו, אלוקים מבטיח לו שלוש ברכות: וְאֶעֱשֶׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל, וְאֲבָרְכְךָ וְאֶגְדְּלֶךָ שְׁמֶךָ, וְהָיָה בְרִכָּה (שם:ב).

חז"ל ופרשני המקרא לדורותיהם תהו על מהותה של הברכה השנייה, לגדל את שמו של אברהם, ועל הדרך שבה צפויה ברכה זו להתקיים. חכמי המדרש הציעו תשובות שונות. היו שסברו שאברהם יזכה בארץ כנען לפרסום בינלאומי, אף שלא פירטו את הדרך שבה יתבצע פרסום זה כפי שנאמר שם: ששמך מתגדל בעולם.¹ רד"ק רואה בהצלחות שיהיו לאברהם בכנען, הן הכלכליות הן הצבאיות כמו הניצחון במלחמה עם ארבעת המלכים, את הפרסום העיקרי שבעקבותיו הוא יזכה לכבוד גדול בקרב העמים הקדמונים שסגדו לכוח ולהצלחה במלחמות.² לעומתו רואה ר' יוסף אלבו את עיקר הפרסום בהיבט דתי - ההצלחה במלחמות תיקלט בתפיסת העולם של אומות באזור כנס על-טבעי, וידיעה זו תוביל אותם לאמונה באלוקי אברהם. הם יבינו שהולך אתו כוח עליון שמכניע בפניו את כוחות הטבע, ועל אחת כמה וכמה כוחות בני אדם.³

אחרים עמדו על איכות הפרסום, ולא רק על מידתו הכמותית, כפי שמקובל בעידן התקשורת ההמונית - שמו הטוב ילך לפניו ויתפרסם בייעילות רבה, על-פי ההשוואה

* ד"ר פינחס חליוה הוא מנכ"ל המכללה האקדמית אשקלון.

¹ תנחומא (בובר) פרשת לך לך סימן ה.

² רד"ק שם.

³ ספר העיקרים מאמר ד, פרק מא.

⁴ מדרש שמואל (בובר) פרשה כג.

⁵ בבלי פסחים קיז, ע"ב.

⁶ רש"י לבראשית יז:א.

⁷ אברבנאל שם.

והוסיף את האפקט הנסי שמעצים את הפרסום, כיצד?

הפרסום באמצעות מטבע היה פריבילגיה ששמורה רק למנהיגי האימפריה, ולא הייתה אפשרית לכל אדם. יחד עם זאת, הדרשן הוסיף לפרסום שמם של אברהם, יהושע, דוד ומרדכי גם את האפקט הנסי שבפרסום, ואותו גם הקיסרים לא יכלו להשיג. אברהם כמו יהושע, דוד ומרדכי זכו לפרסום באמצעות מטבע, ואולם הדגש בפרסום שמם היה הנס העל-טבעי שנעשה להם ושביגו התפרסם שמם. מן הצד האחד של המטבע הונצח מעמד הנמוך, ומצדו השני הונצח השינוי הדרמטי שחל במעמד מבחינת: "מִקֵּים מַעְפָּר דָּל מְאֻשְׁפָּת יָרִים אֲבִיוֹן לְהוֹשִׁיב עִם נְדִיבִים וְכֶסֶף כְּבוֹד יִנְחָלֵם" (שמו"א ב:ח). השינוי הקיצוני הזה במעמד לא נעשה בידי אדם, אלא בידי הבורא, שביכולתו לשנות את מצבו של אדם באופן שאינו דומה לפעולתם של בני אדם, והוא אינו תלוי בדבר כדרך שמתגדל שמו של הקיסר. כי ישועת ד' כהרף עין; במהירות שאדם הופך מטבע על צדו יכול הבורא להביא לשינוי במעמדו ובמצבו של האדם מקצה לקצה.

המטבע של אברהם מציג מצדו האחד זקן וזקנה, שאבדה תקוותם ויכולתם ללדת מבחינה טבעית, ומצדו השני נער ובתולה שיכולים לבנות את עולמם ואת עתידם. דוד מוצג מצדו האחד של המטבע כרועה צאן, ומצדו השני של המטבע כמלך ששמו הולך לפניו בקרב כל עמי האזור. יהושע החל את דרכו כמשרת נושא משא, והגיע למעמד של גבורה רוחנית וחומרית - כמנצח במלחמות כיבוש הארץ וכמעמד שמש בגבעון דום. השינוי במעמדו בא לידי ביטוי במטבע שמצדו האחד דמות השור בעל הכוח לשאת משא ומצדו השני דמות ראם המתהדר בקרניים מפוארות, סמל הגבורה. על מעמדו הרם מכל הבחינות מעיד הפסוק: "וַיְהִי ה' אֵת יְהוֹשֻׁעַ וַיְהִי שְׁמֵעוּ בְּכָל הָאָרֶץ" (יהושע ו:כז). המטבע שהקב"ה הוציא לאברהם מציג את הנס ואת המהפכה במעמדו, כך שיתעוררו רבים לשאול כיצד התרחש נס זה. השאלות יביאו להכרה בקב"ה כמי שעשה את הנס והביא לפרסום שמו של אברהם.

אם כן הברכה: "ואגדלה שמך" נתפסת בעיניו של הדרשן כברכה לפרסום שמו של אברהם באמצעי המוכר לדרשן בתקופתו – הטבעת מטבע ובו שמו ודיוקנו של אברהם כמו מנהיג האימפריה הרומית. על אמצעי זה הוסיף את פרסום האמונה והנס, שגם קיסר האימפריה הרומית האדירה לא זכה להם.

מיכן ע"ש בכור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו. דוד – "וַיֵּצֵא שָׁם דָּוִד בְּכָל-הָאָרְצוֹת" יצא לו מוניטין בעולם, ומה היה מוניטין שלו מקל ותרמיל מיכן ומגדל מיכן ע"ש "כְּמִגְדַל דָּוִד צְנֹאֲרָךְ". מרדכי – "כִּי גָדוֹל מְרָדְכִי בְּבֵית הַמֶּלֶךְ וְשָׁמְעוּ הוֹלֵךְ בְּכָל הַמְּדִינֹת כִּי הָאִישׁ מְרָדְכִי הוֹלֵךְ וְגָדוֹל", יצא לו מוניטין, ומה מוניטין שלו שק ואפר מיכן ועטרת זהב מיכן.⁸

הדרשן סוקר את השינוי במידת הפרסום של כמה דמויות בהיסטוריה של עם ישראל: על יהושע נאמר ששמעו יצא "בכל הארץ"; על דוד נאמר ששמו יצא "בכל הארצות", ועל מרדכי נאמר ששמעו "הולך בכל המדינות". כיצד נעשה פרסום שמם של אישים אלה בעולם?

בעל המדרש רואה בשינוי הדרמטי שחל במעמד את עוצמת הפרסום: יהושע נעשה מנהיג בפני עצמו, אף שנתפס בסביבתו הקרובה והרחוקה כמשרתו של המנהיג הגדול - משה. דוד נעשה מרועה צאן למנהיג לאומי ובינלאומי, ומרדכי, שלבש שק ואפר, ועמד הוא וכל העם היהודי לפני השמדה, נעשה משנה למלך ששמו הולך לפניו. הדרך שבה עשה להם הקב"ה את הפרסום הייתה באמצעות "מוניטין". אין הכוונה למובנה של "מוניטין" בעברית של ימינו (פרסום, שם טוב, Reputation), אלא לדרך שבה פרסמו את שמו של מנהיג בתקופה שבה חי הדרשן, במאות הראשונות לספירה. הדרשן, שחי בתקופה הרומית, הכיר את הדרך שבה מתפרסם שמו של כל קיסר: הקיסר שישב לרוב ברומא לא היה נגיש לנתיניו ברחבי האימפריה, ופרסום שמו מחוץ לעיר רומא וסביבותיה נעשה באמצעות השימוש במטבע. המטבע, שהיה עשוי כסף, שימש למסחר ברחבי האימפריה, ודמות דיוקנו של הקיסר החדש ושמו הוטבעו עליו. כל מטבע חדש כזה נעשה כסף עובר לסוחר בכל רחבי האימפריה, ובזמן קצר יחסית כל אדם באימפריה הכיר את שמו ואת דיוקנו של הקיסר. פרסום זה היה יעיל ומהיר, יחסית לאמצעי התקשורת של אותם ימים.

דרך זו הייתה ידועה לדרשן ואותה הוא מציע בפירושו לברכה "ואגדלה שמך". הדרשן השתמש במילה "מוניטין" שבמקורה היא יוונית, וכוונתו ל"מטבע".⁹ הדרשן לא הסתפק בפרסום על גבי מטבע כפי שנעשה לקיסרים,

⁸ בראשית רבה (וילנא) פרשת לך לך פרשה לט.

⁹ לימים התגלגלה מילה זו למילה הצרפתית Mannaie (שפירושה מטבע) ואף למילה האנגלית Money.

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע
הדף מופיע באתר המידע
של אוניברסיטת בר-אילן
בכתובת: <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha>
כתובת דוא"ל של הדף:
dafshv@mail.biu.ac.il
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: פרופ' יוסף עופר
עורכת לשון: רחל הכהן שיף